

Коваленко Ганна Вікторівна,

*асистент кафедри філософії Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук
(м. Харків, Україна)*

**ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ І ПОЛІТИЧНА РІВНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ
ІДЕЇ СЕРЬОЗНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАВ У ФІЛОСОФСЬКО-
ПРАВОВИХ ПОГЛЯДАХ РОНАЛДА ДВОРКІНА**

Процес входження України у Європейське співтовариство правових держав потребує аналізу світового теоретичного досвіду, зокрема вивчення західних філософсько-правових концепцій. Одна з таких найбільш впливових

концепцій представлена в працях видатного американського юриста і філософа Роналда Дворкіна (1931–2013).

Р. Дворкін доводить, що наші інтуїтивні уявлення про справедливість передбачають не тільки те, що люди мають права, а й те, що одне з цих прав є фундаментальним, і навіть аксіоматичним. Це є право на рівність, яке Р. Дворкін називає правом на рівне піклування й повагу.

Позиція Р. Дворкіна чітка і непохитна: «Якщо ми дозволимо умоглядну підтримку виправданню через посилання на надзвичайні обставини чи вирішальну користь, тоді ми ... анулюємо права» [1, с. 279]. Р. Дворкін трактує конкретні права як похідні від фундаментального права на піклування й повагу. З нього випливають громадянські та економічні права (зокрема, права на соціальний захист найбідніших соціальних груп). Дуже актуальними в умовах сучасної України є слова Р. Дворкіна про те, що «...слабші члени політичної спільноти мають право на піклування та повагу з боку своїх урядів, рівнозначні піклуванню та повазі, що їх забезпечили собі сильніші члени спільноти, так що коли деякі люди мають свободу приймати рішення незалежно від того, яким буде вплив цих рішень на загальне благо, тоді й усі інші люди повинні мати таку ж свободу» [1, с. 279].

Оскільки проблема громадянських прав домінувала в політичних дебатах 1970-х, Р. Дворкін поставив декілька ключових філософських питань. Вони були дуже актуальними в історичному контексті США майже півстоліття тому, проте їхня актуальність не втрачається й донині, причому принаймні деякі з них залишаються важливими не тільки для США, але й для інших держав (включаючи Україну), а саме:

Чи мусить уряд поважати моральні й політичні права своїх громадян?

Чи припустимий виклик цим правам з боку воєнної політики держави або її расової політики, і якщо подібні порушення припустимі, то в яких межах?

Чи меншини, чії права були порушені, мають натомість право порушувати закон?

Чи є у більшості право вимагати, щоб ті, хто порушує закон, були покарані?

Ставлячи ці питання, Р. Дворкін формулює оригінальну концепцію права, зокрема концепцію прав громадян щодо свого уряду. Він наголошує, що ці питання виникають в умовах, коли «політичне суспільство розділене, а посилання на співробітництво чи спільну мету не мають сенсу» [1, с. 264].

Ці питання здавалися тривіальними для американських юристів і політиків, для яких було самоочевидним, що громадяни мають за Конституцією певні моральні права стосовно їх уряду. Вважалося аксіомою, що, на відміну від тоталітарних режимів, американська правова система визнає індивідуальні права на свободу слова, рівність та належну судову процедуру. Проте

реальні події і судові процеси того часу доводили, що дійсність залишається ще дуже далекою від проголошеного правового ідеалу.

Р. Дворкін привертає увагу до того, що Конституція, змішуючи правові та моральні проблеми, робить дієвість закону залежною від відповіді на складні моральні проблеми, зокрема на проблему, чи цей статут поважає рівність всіх людей. Як зазначає Р. Дворкін, вказане поєднання права й моралі залишає відкритими два важливі питання. По-перше, воно не говорить нам про те, чи Конституція, навіть правильно інтерпретована, визнає *всі* моральні права громадян. По-друге, воно не говорить нам про те, чи громадяни зобов'язані підкорятися законам, якщо він почне порушувати їхні моральні права.

Обидва питання набувають вирішального значення, коли окремі меншини вимагають морального права, яке закон забороняє. Друге питання стає вирішальним, коли достатня більшість пропонує внести конституційні поправки для усунення певного права. Р. Дворкін вважає, що навіть якщо б Конституція була досконалою, з цього не буде впливати, що Верховний суд може гарантувати особисті права громадян. Рішення Верховного суду є лише юридичним рішенням. Воно має брати до уваги прецедент та інституційні аспекти, зокрема, відносини між судом і Конгресом, а також міркування моральності. Але жодне судове рішення не є з необхідністю правильним рішенням, бо судді мають різні позиції щодо спірних питань права і моралі. Таким чином, незважаючи на те, що конституційний лад додає щось на захист моральних прав людини стосовно уряду, це далеко не гарантує ці права, і навіть не встановлює, чим такі права є. Це означає, що в деяких випадках інша гілка влади, крім законодавчої, а саме суд має останнє слово в питанні про те, як саме буде дотримуватися закон. Коли люди розходяться в думках щодо моральних прав, і для обох сторін немає жодної можливості довести свою правоту, мусить з'явитися хоч якийсь авторитетне рішення, щоб не сталося анархії. «Проте ця ортодоксальна мудрість має бути початком, а не кінцем філософії законодавчої та правотвілювальної діяльності» [1, с. 266].

Згідно з Конституцією громадяни США мають певні основні права виступати проти свого уряду. Ці права повинні бути правами в сильному сенсі. Так, громадяни мають право на свободу слова, і було б неправильним для уряду заважати їм говорити, навіть якщо уряд вважає, що те, що вони скажуть, принесе більше шкоди, ніж користі. Громадяни не роблять нічого неправильного, висловлюючи свою думку, хоча уряд залишає за собою право перешкоджати їм у цьому [1, с. 273].

Нині і консерватори, і ліберали визнають, що в суспільстві кожен гідний громадянин зобов'язаний дотримуватися закону, яким би він не був. Р. Дворкін звертає увагу на ту знайому філософам обставину, яка часто ігнорується в політичних дебатах, що слово «право» має різні значення в різних контекстах. Здебільшого, коли ми говоримо, що хтось має «право» щось

робити, ми маємо на увазі, що було б неправильним втручатися в його спроби робити це, або принаймні, що деякі особливі підстави необхідні для обґрунтування можливих перешкод. Ви маєте право витратити гроші на азартні ігри, якщо так бажаєте, хоча, з раціональної точки зору, більш правильним було б витратити гроші в інший спосіб.

На думку Р. Дворкіна, інститут прав людини щодо уряду – це не дар Божий, не древній ритуал і не національний спорт. Це складна і морочлива практика, яка робить діяльність уряду щодо забезпечення загального блага складною і витратною. Той, хто сповідує серйозне сприйняття прав і хвалить уряд за їх дотримання, повинен мати чітке розуміння суті цієї справи. Він повинен прийняти, як мінімум, одну з двох поданих нижче ідей.

Перша з них не зовсім чітка, але потужна *ідея людської гідності*. Ця ідея, пов'язана з Кантом, передбачає, що існують такі способи трактування людини, які є несумісними з визнанням її повноправним членом людської спільноти, тобто вона виходить із того, що такі трактування є глибоко несправедливими.

Друга ідея стосується *політичної рівності*. Вона полягає в тому, що більш слабкі члени політичного співтовариства мають право на таку ж турботу та повагу від свого уряду, що їх уже домоглися для себе більш потужні члени. Р. Дворкін підкреслює, що людина має фундаментальне право діяти проти уряду на рівні свободи слова, якщо це право є необхідним для захисту її гідності або для забезпечення її рівного права на турботу і повагу, та деякі інші похідні особисті права.

На думку Р. Дворкіна, якщо права взагалі мають сенс, то вторгнення у відносно важливе право має бути дуже серйозною справою. Це означає неприпустимість трактування людини як менш гідної, ніж інші люди. Таке трактування є несправедливим, і тому слід погодитися на додаткові витрати у соціальній політиці для його запобігання. Але тоді неправильно стверджувати, що розширення прав є настільки ж серйозним, як і вторгнення в них. Якщо уряд помиляється на користь людини, то він просто звертає трохи більше уваги на соціальну ефективність, ніж повинен. Але якщо уряд помиляється проти інтересів індивіда, він завдає йому образу, що для суспільства, зрештою, обійдеться ще дорожче [1, с. 284].

Уряд повинен мати на увазі, що перешкоджання людині у висловлюванні нею своїх думок спричиняє їй глибоку образу. Коли юристи кажуть, що права можуть бути обмежені для захисту інших прав або для запобігання катастрофи, то вони мають на увазі випадки, коли причина й наслідок є відносно прозорими.

Р. Дворкін вважає, що ми повинні ставитися до порушень гідності та судової рівності, як до особливих моральних злочинів. Усе це непрості питання. Але якщо в людини є право говорити, і якщо підстави, які підтримують це право, поширюються також і на провокаційні політичні промови, і

якщо наслідки таких промов є очевидними, то влада не повинна відмовляти нам у цьому праві. Зрозуміло, що обмеження права говорити – це найдешевший засіб з позицій інтересів поліції моралі, він є також популярним у політичному плані. Проте ці утилітарні аргументи заперечуються належною концепцією прав.

Проте Р. Дворкін вважає ці аргументи недостатніми, щоб у будь-якій формі порушити права людини на гідність та рівність.

Тому Р. Дворкін наголошує: «Інститут прав потребує акту довіри з боку меншин, тому що обсяг їхніх прав оспоруватиметься щоразу, коли йтиметься про важливі права, і тому що чиновники, які представляють більшість, діятимуть згідно з власними уявленнями про те, якими є ці права. Звичайно, ці чиновники не погоджуватимуться з багатьма претензіями меншин. І цей момент лише посилює значення виваженості їхніх рішень. Вони змушені показати, що цілком розуміють, що таке права, і їм не слід обманюватись щодо повного змісту доктрини прав. Уряд не відновить поваги до закону, якщо не зробить закон вартим того, щоб той претендував на повагу. Йому не вдасться досягти цього, якщо він нехтуватиме тією єдиною рисою, що відрізняє закон від впорядкованої сваволі. Якщо уряд не ставиться до прав серйозно, це означає, що він не ставиться серйозно і до закону» [1, с. 292].

Список використаних джерел

1. *Дворкін Р.* Серйозний погляд на права. [пер з англ. А. Фролкін]. К. : Основи, 2000. 519 с.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ
ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА ТА
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ЗАХІДНИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ І ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА КОНСТИТУЦІЙНОГО УСТРОЮ ДЕРЖАВИ

Збірник тез

м. Хмельницький
2018

Конституційний Суд України
Хмельницький університет управління та права
Західний регіональний науковий центр
Національної академії правових наук України
Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем
публічного адміністрування та децентралізації влади
Науково-дослідного інституту
державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України
Євразійська асоціація правничих шкіл та правників

«Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави»

Збірник тез

***Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Хмельницький 19–20 жовтня 2018 року)***

***м. Хмельницький
2018***

УДК 342.7(477)

Л 93

Л 93   **Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави:** збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2018. – 411 с.

ISBN 978-617-7572-19-9

У збірнику представлені доповіді, які були подані на Міжнародну науково-практичну конференцію «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права 19–20 жовтня 2018 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямів: «Людська гідність як фундаментальна конституційна цінність», «Людська гідність і права людини», «Проблеми захисту прав людини у правозастосовній практиці».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет Міжнародної науково-практичної конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» не завжди поділяє думку учасників конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 342.7(477)

© Колектив авторів, 2018

© Хмельницький університет
управління та права, 2018

ISBN 978-617-7572-19-9